THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL
Published by
JOURNAL PUBLICATIONS OF TORONTO, LIMITED
542 DUNDAS ST. WEST - Telephones: TRINITY 6830-6831
NATHAN FRIEDLAND, President.
Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario.
Subscription Rates: $6 PER YEAR $3.50 SIX MONTHS
Single Copy—3 cents.
Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O., Toronto, January 22nd, 1913.
UNION LABEL TRADE & LABOR COUNCIL TORONTO, ONT. 25

וואס האט דער פראנצויזישער פרעמיער אויפגעטאן?

פרעמיער לאוועל, פון פראנקרייך, איז בלויז אויף א קורצער ווײַלע געקומען אין אמעריקע זיך דורכצורײדן מיט פרעזידענט הואווער. פאר'ן אָפּפאָרען האט דער פרעמיער דערקלערט, אז ער איז זעהר צופרידן פון דעם, וואָס ער האט גערעדט מיט'ן פרעזידענט, און אז פראנקרייך האט געהאט א זיעג.

נאָך וואָס איז אייגענטליך דער פראנצויזישער פרעמיער געפאָרען נאָך אמעריקע, וואָס האט ער געזוכט, און וואָס האט ער אויסגעפירט?

דער־פראנצויזישער פרעמיער איז געקומען אין אמעריקע זיך דורכצורײדן מיט'ן פרעזידענט זוועגן די מלחמה חובות און רעפּעראציע.

עס איז יעצט מער קיין סוד ניט, אז פראנקרייך איז יעצט "די אמעריקע" פון אייראָפּא. גלייך נאָך דער מלחמה איז אמעריקע געווען דאָס לאנד, וועלכעס האט אקומילירט דאָס גאנצע גאָלד פון דער וועלט, סיי דורך אירע הלוואות און סיי דורך אירע מאַטעריאַלען, וועלכע זי האט פאַרקויפט אין דער צײַט און נאָך דער מלחמה. מיט די נאָכפאָלגענדע יאָרען פון דער מלחמה האט פראנקרייך אָנגעהויבען איינצוזאַמלען דאָס איבערגעבליבענע גאָלד פון אייראָפּא און טײַלווײַז פון אמעריקע צו זיך. א דאנק פאַרשײדענע אורזאַכען, הויפּטזאָכלעך צוליעב די דעפּעראציעס, וועלכע דײַטשלאנד האט געצאָלט און פון וועלכע פראנקרייך האט דעם גרעסטען חלק באקומען.

צוליעב דעם, וואָס פראנקרייך האט אָנגעזאַמעלט אזוי פיעל גאָלד ביי זיך, האט עס אויך גורם געווען אויף דאָס פאָלען פון ענגלישען פונט און פאר דעם וואָס ענגלאנד איז געצוואונגען געווען אָפּצושאַפען דעם גאָלד סטאַנדאַרד.

ביי דעם יעצטיגען מאָמענט איז פאר פראנקרייך וויכטיג צוויי הויפּט זאַכען אום אָנצוהאַלטען די פּאָזיציע, וועלכע זי האט דערוואָרבען אויפ'ן אינטערנאַציאָנאַלען געלט און געשעפטס־מאַרק.

ערשטענס: עס זאָל הערשען דער גאָלד סטאַנדאַרט.

צווײַטענס: אז דײַטשלאנד זאָל מער ניט האָבען קיין מאָראַטאָריום, דאָס הייסט, אז דײַטשלאנד'ס רעפּעראַציע צאָלונגען זאָלען ווײַטער ניט אָפּגעלײַגט ווערען.

פראנקרייך האט זעהר ווײַניג פּראָפּיטירט פון דעם מאָראַטאָריום, ניט אכטענדיג וואָס אויך זי האט, לויט דעם, ניט געדאַרפט צאָלען אירע חובות, ווײַל זי האט אַלע מאָל באקומען מער איידער זי האט געדאַרפט אויסצאָלען. פראנקרייך מוז עס האָבען אום אָנצוהאַלטען איר דאָמינירענ־דע מאַכט.

ווי עס ווערט פאַרשטאַנען האט פרעזידענט הואווער זיך געדונגען מיט פראנקרייך, ווײַל אמעריקע איז שוין ניט מער אין קיין פּאָזיציע צו דיקטירען. די לעצטע האט געקענט דיקטירען איידער זי האט געגעבען הנחות פראנקרייך, גלייך נאָך דער מלחמה, אָבער ניט יעצט.

לאוועל האט זיך באַרימט פאר זיין אָפּפאָרען, אז ער האט געווירקט אויף הואווער'ן, אז דער מאָראַטאָריום וועט ניט פאַרלײַנגערט ווערען. איז דאָס מעגליך?

צווײַנגען יעצט דײַטשלאנד צו צאָלען ווײַטער איז פּונקט אזוי ניט־גינסטיג פאר אמעריקע, פּונקט ווי עס איז ניט־גינסטיג פאר דײַטשלאנד. ווידער, אָפּשאַפען די מלחמה חובות, ווי אײַנציג עקאָנאָמיסטען פּראָפּאַגאַנ־דירען איז דאָך א זאַך, געגען וועלכער פראנקרייך טרעט אַרויס גאַנץ שטאַרק.

מיט דער פרעהליכקייט, מיט וועלכער דער פראנצויזישער פרעמיער איז אוועקגעפאָהרען פון אמעריקע, זעהט עס אויס, אז ער האט יא עפּעס אויסגעפירט. געגען וואָס, ווייסט מען ניט, ווײַל פון די דיפּלאָמאַטישע רײדט קען מען זעהר ווײַניג דערגעהן. איבערהויפּט ניט דעם אמת. עס לאָזט זיך אָבער ניט גלויבען, אז פרעזידענט הואווער האט זיך געלאָזען אָפּנאַרען פון דעם פראנצויזישען דיפּלאָמאַט.

א וואָרנונג וועלכע וועט מעגליך ווערען

ביז יעצט האט יאַפּאַן איינגאַרירט אלעמען אין איר אטאקע אויף מאַנ־דזשוריע. זי האט איינגאַרירט די פאַדערונגען פון פעלקער בונד אָפּצושטעלען איר קריגס אָפּעראַציעס. זי האט איינגאַרירט אמעריקע'ס אָפּפאַרווײַליגקייט זיך אַריינצומישען און אויסגלײַכען דעם סכסוך. זי האט אויך איינגאַרירט אלע וואָרנונגען פון כינאַ.

יאַפּאַן איז אריין אין מאַנדזשוריע מיט א גערעכטער, אָדער אומגע־רעכטער פּרעטענזיע, אָדער א פּראָוואָקאַציע. און איז גרייט דאָרטען אויס־פירען אירע אמביציעס, פילעדיג, אז זי איז העכער פאר אלעמען און דאָרף זיך מיט קיינעם ניט רעכענען.

יעצט האט אויך די סאָוויעט רעגיערונג אַרויסגעשיקט א וואָרנונג צו יאַפּאַן ניט צו באַדראָהען די כינעזישע מזרח אײַזענבאַן, ווײַל דאָס רירט אָן די אינטערעסען פון ראָטען־פאַרבאַנד.

די דאָזיגע וואָרנונג פון דער סאָוויעט רעגיערונג איז באַגלײַט גע־וואָרען מיט דעם, וואָס א סאָוויעטישע אָפּטײַלונג סאָלדאַטען איז קאָנצענ־טרירט געוואָרען אויפ'ן גרעניץ צווישען סיביר און מאַנדזשוריע.

פון דעם איז צו זעהן, אז די סאָוויעטען רעגיערונג מיינט וואָס זי זאָגט, זי איז גרייט צו פאַרטיידיגען אירע אינטערעסען. וועט זיך יאַפּאַן אָפּשטעלען, וועט זי אָנטעמען די וואָרנונג?

די ביז־יעצטיגע וואָרנונגען זענען געווען באַדײַטענדסלאָז פאר יאַפּאַן. לויט דער קאָנסטיטוציע פון פעלקער־בונד דאָרף אָן אגרעסיווע נאַציאָן אירע חובות, ווײַל זי האט אַלע מאָל באקומען מער איידער זי האט געדאַרפט אויסצאָלען. פראנקרייך מוז עס האָבען אום אָנצוהאַלטען איר דאָמינירענ־דע מאַכט.

ווי עס ווערט פאַרשטאַנען האט פרעזידענט הואווער זיך געדונגען מיט פראנקרייך, ווײַל אמעריקע איז שוין ניט מער אין קיין פּאָזיציע צו דיקטירען. די לעצטע האט געקענט דיקטירען איידער זי האט געגעבען הנחות פראנקרייך, גלייך נאָך דער מלחמה, אָבער ניט יעצט.

לאוועל האט זיך באַרימט פאר זיין אָפּפאָרען, אז ער האט געווירקט אויף הואווער'ן, אז דער מאָראַטאָריום וועט ניט פאַרלײַנגערט ווערען. איז דאָס מעגליך?

צווײַנגען יעצט דײַטשלאנד צו צאָלען ווײַטער איז פּונקט אזוי ניט־גינסטיג פאר אמעריקע, פּונקט ווי עס איז ניט־גינסטיג פאר דײַטשלאנד. ווידער, אָפּשאַפען די מלחמה חובות, ווי אײַנציג עקאָנאָמיסטען פּראָפּאַגאַנ־דירען איז דאָך א זאַך, געגען וועלכער פראנקרייך טרעט אַרויס גאַנץ שטאַרק.

מיט דער פרעהליכקייט, מיט וועלכער דער פראנצויזישער פרעמיער איז אוועקגעפאָהרען פון אמעריקע, זעהט עס אויס, אז ער האט יא עפּעס אויסגעפירט. געגען וואָס, ווייסט מען ניט, ווײַל פון די דיפּלאָמאַטישע רײדט קען מען זעהר ווײַניג דערגעהן. איבערהויפּט ניט דעם אמת. עס לאָזט זיך אָבער ניט גלויבען, אז פרעזידענט הואווער האט זיך געלאָזען אָפּנאַרען פון דעם פראנצויזישען דיפּלאָמאַט.

„אידישע אנטיסעמיטן" מאַכען יד אחת מיט לאַטווישע נאַציאָנאַליסטן

ליבאַוויטשער רבי זיך אָפּגעזאָגט אויפצונעהמען דעם פיהרער פון די לאַטווישע נאַציאָנאַליסטען. פון ה. שער.

מיט עטליכע יאָהר צוריק האָט אין לעטלאַנד זיך געגרינדעט אן אַרגאַניזאַציע אונטערען נאָמען "לעטישער נאַציאָנאַלער קלוב", פון דעסזעלבּיגען מין, וואָס די היטלער אָרגאַניזאַציע אין דײַטשלאַנד, קוויסטען אין רומעניען, דער "אײַזערנער וואָלף" אין ליטע א. א. וו. פאר זיין ציעל האָט ער פּראָקלאַמירט לעטלאַנד'ס "באַ־פרײַאונג" פון אידישען און קאָמוניסטי־שען יאָך. זיינע פיהרער זיינען באַשטאַנען פון נאַציאָנאַליסטישע סטודענטען. נאָר אינגיכען איז די אַרגאַניזאַציע געוואָרען פּאָפּולער געוואָרען אין דער לאַטווישער געזעלשאַפט.

איהרע אָנפיהרער האָבען פאַרשטאַ־נען אַרײַנצוציהען אין זײַער סביבה אנגע־זעהענע לאַטווישע פערזענלעכקייטען, און די אַרגאַניזאַציע איז געוואָקסען ניט פון טאָג, נאָר פון שעה.

א באַזונדערע אונטערשטיצונג, ניט נאָר א מאָראַלישע, נאָר אויך א מאַטעריע־לע האָט די נײַע אַרגאַניזאַציע באַקומען ביי די לאַטווישע סוחרים און אינדוסטריע־לער, וועלכע האָבען אין איהר דערפיהלט א מעכטיגען פאַרבינדעטען אינ'ם קאַמף נעגען זייערע אידישע קאָנקורענטען. באַלד האָבען די נאַציאָנאַליסטען אויך אָנגעהויבען בען אַרויסלאָזען אין איינגעע צייטונג, און עס האָט זיך אָנגעהויבען א ווילדע הע־צע געגען די אידען און אַלץ, וואָס האָט א שייכות צו אידען. די אַטמאָספערע פאר אזא העצע איז געווען אן אויסערסט גינס־טיגע און די דעמאָלטיגע רעגיערונג האָט אויף דער טעטיגקייט פון נאַציאָנאַלען קלוב געקוקט דורך די פינגער, און האָט איהר אפילו בפירוש אונטערשטיצט. די אַרגומענטן פון די נאַציאָנאַליסטען האָבען אזוי דעמאָראַליזירט די לאַטווישע געזעל־שאַפט, אז זי האָט מיטגעריסען אפילו די מעהר פּראָגרעסיווע קרײַזען, וועלכע האָ־בען מורא געהאַט אז מען זאָל זיי חלילה ניט באַשולדיגען אין אידען פרײַנדליכ־קייט און האָבען דערביבער געמוזט מיטמאַ־כען דעם שדים־טאַנץ פון די נאַציאָנאַליס־טען.

פון ווערטער איז דער נאַציאָנאַלער קלוב אַרויסגעגאַנגען צו מעשים און האָבען איבער גאַנץ לעטלאַנד פּראָקלאַמירט א ווירטשאַפטליכען באַיקאָט געגען די אי־דען.

מען האָט אויסגעטיט בכתב און בעל־פּה אן וועגן דאָס האָט ניט געהאָלפען האָט מען ביי די גרעסערע אידישע אונ־טערנעהמונגען פּשוט אוועקגעשטעלט פאַסטענס, וועלכע האָבען אהין ניט אַריינ־נעלאָזען ניט אידישע קונדס.

ניט קוקענדיג אויף די אַלע אנגענומע־נע מיטלען, איז דער באַיקאָט דורכגעפאַע־לען אויפ'ן גאַנצען פראָנט. די פאַרבינד־רונג ביי די נאַציאָנאַליסטען איז געווען גרויס און זיי האָבען באַשלאָסען זיך נאָכ־מעהר נוקם זיין אָן די אידען.

דורכגעפיהרט האָבען זיי דאָס אויפ'ן פאָלגענדען אופן:

ווי נאָר עס פלעגט אָנקומען דער אוועונט, פלעגען שטעקענען אין "אומבע־קאַנטע יונגעלײַט" זיך אַראָפּלאָזען איבער די קעפּ פון אידישע פאַרבײַגעהער. און כאָטש די פּאָליציי האָט גאַנץ גוט גע־וואוסט ווער אזוינס עס זיינען די דאָזיגע "אומבעקאַנטע", האָט זי דאָך ניט אַנ־גענומען קיין שום שריט אויף צו באַ־שטראָפען די כולינאַנעס.

נאָכמעהר: בשעת א אידישע דע־לעגאַציע האָט זיך געהאַט געווענדעט צום אינערן מיניסטער, האָט ער זיך נאָך אַנ־געבייזערט און געזאָגט, אז "ער קען ניט צושטעלען צו יעדען אידען א פּאָלי־ציאַנט!"

די אַנטי־אידישע עקסצעסען אין דער הויפּטשטאַדט האָבען באַקומען אן אָפּ־קלאַנג אויך אויף דער פראָווינץ, און באַלד האָבען אָנגעהויבען אָנקומען עהנלי־כע טרויעריגע ידיעות אויך פון דאָרטען. עס איז שווער צו זאָגען, מיט וואָס דאָס אַלץ וואָלט זיך געהאַט געענדיגט, ווען אין שעהנעם טאָג ברעכט ניט אויס א בלוט־טיגער צוזאַמענשטוים צווישען די נאַציאָ־נאַליסטען און סאָציאַליסטען, וועלכע האָט געבראַכט דערצו, אז די רעכטע רעגיערונג איז געפאָלען און אויף איהר אָרט איז גע־קומען א רעגיערונג, וואו די אויבערהאַנט האָבען באַקומען די סאָציאַליסטען.

די נאַציאָנאַליסטען האָבען באַלד דער־שפּירט, אז עס האָבען אָנגעהויבען בלאָ־זען נײַע ווינטען, און האָבען ביסלעכווײַז זיך אָנגעהויבען באַרוהיגען. פון דער רגע הויבט זיך אָן די ירידה פון נאַציאָנאַלען קלוב.

מיט דער זעלביגער געשווינדיקייט, מיט וועלכער ער איז אויפגעקומען האָט ער איצט אָנגעהויבען אונטערגעהן. עס האָבען זיך אָנגעהויבען פאר איהם מפּלה נאָך דער צווײַטער. קודם כל האָט ער נאָכ'ן דורכפאַל פון דער אנטי־אידי־שער באַיקאָט קאַמפּאַניע אָנגעוואָרען די אונטערשטיצונג פון לאַטווישען סוחרטום, וועלכער האָט איהם לכתחילה געוואָלט אויסנוצען פאר א באַשטימטען צוועק. מיט דעם קומען צו מאַכט פון דער לינקער רעגיערונג האָבען אויך די מעהר פּראָגרע־סיווע לעטישע קרײַזען זיך אָפּגעקעהרט פון איהם.

דערצו נאָך זיינען געקומען א רייהע אינערליכע סכסוכים, וועלכע האָבען ענ־ליך געבראַכט צו א שפּאַלטונג אין דער אָרגאַניזאַציע. די אַרויסגעטראַטענע מיט־גלידער האָבען אָנגעהויבען צו דערצעה־לען פון חדר, און מען האָט זיך דערוואוסט וועגען פאַרשווענדעטע גרעסטע געלט־סומעס, איינגעאַרבעטע און אַנדערע שעהנע מעשים.

דער פיהרער פון קלוב, אַגעוויסער ה' פּאַנע איז פאַר אַן אנטי־מלוכה'שער דערלע־אַרײַנגעוועגט געוואָרען אין תפיסה און שפּעטער האָט איהם געגעבען די מעגליכ־קייט אוועקצופאָהרען קיין ליטא.

וועגען דער אַרגאַניזאַציע האָט מען אויפגעהערט צו ריידען. אין דער לאַט־וויישער געזעלשאַפט האָט מען זיך פּשוט געשעהמט צו דערמאָהנען איהר נאָמען, און אויך די אידען האָבען ביסלאַכווײַז אָנגעהויבען צו פאַרגעסען אָן די צרות, וואָס דער קלוב האָט זיי געגעבען פאַר־שאַפט.

פון צײַט צו צײַט זיינען נאָך דער־נאָנגען ידיעות, אז דער פיהרער פון קלוב פּאָנע, האָט געוואָלט אויספּרובירען זיין מזל ביי די לאַטווישע נאַציאָנאַליסטען, אָבער אָהן שום דערפאָלג.

ערשט בשעת עס איז געפאָלען די לינקע רעגיערונג, האָט פּאָנע ווידער באַ־קומען א מעגליכקייט זיך אומצוקעהרען קיין לעטלאַנד. קיינער האָט זיך אָבער ניט איהם מעהר ניט אינטערעסירט און מען האָט איהם צוזאַמען מיט'ן נאַציאָנא־לען קלוב געהאַטלען פאר ליקווידירט.

איצט אָבער ווײַזט זיך אַרויס, אז פּאָנע טראַכט נאָך גאָרניט זיך אָפּצוזאָ־גען פון ווײַטערדיגען קאַמף און וואָרט נאָך אויף א גינסטיגע געלעגענהייט, כדי זיך ווידער צו באַוויזען אויפ'ן לאַטווי־שען פּאָליטישען האָריזאָנט. אן דער־וואוסט האָט מען זיך דאָס אויף א מערק־ווירדיגען אופן:

לעטקין איז בכלל א מערקווירדיגער אוואַנטוריסט. בעת דער צאָרן צײַט איז ער געווען א הייסער אָנהענגער פון ניקאָ־לאי דעם צווײַטען. בשעת ער איז אראָפּ־געוואָרפען געוואָרען פון טראָהן, און ווען פּאָליציי האָט זיך באַהאַלטען, מורא האָ־בענדיג זיך צו ווײַזען אויפ'ן גאַס, איז לעטקין אין זיין שטעטעל לויצין געגאַנ־גען איבער אידישע הייזער און געקליבען געלט פאר'ן "אויספּראָוויניק". לעטקין איז אָבער ניט דער אײַנציגער אויפגעבער פון געלט געווען געוואָרען ביי אונז.

וואַרים ווען ניט דאָס ביסעל מאַכערײַ פון די "קאָמישע פ־רחמנא לצלן... וואָלטען מיר געה־פּולשטענדיג בילד וועגען אן ענין, אז איז אידען זעהר וועניג באַקאַנט.

דאָס איז א חסרון נומער אײַ־שבת'דיגע פאַרשטעלונג האָט אָבע־האָט נאָך א חסרון. וועלכער א־זיין געוויכט פונקט אזוי באַדײַט־דער ערשטער.

דער צווײַטער חסרון באַשט־

מאַדאַם מעי סיימאַן, וועלכע דעם פעזאַן אין סטענדערד טעאַט־מיט א צײַט צוריק געמאַכט א מואווי אונטערן נאָמען "די אידי־מע".

די דערמאָהנטע מואווי אין באַטײַליגען זיך אויסער דער־סיימאַן א צאָהל פּראָמינענטע אַקטיאָרען איז געשפּיעלט געוואָר־כמעט אַלע מואווי הייזער פון איינגעטע שטאַטען און איירא־

לעצטענס איז דאָס ביל־געוואָרען אין לאָנדאָן ענגלאַנד.

די אידען פון טאָראָנטאָ וו־בען די גלעלעגענהייט צו זעהן די לע שוישפּילערין פון דער אידיש־א לעבעדיגע אויף דער ביהנע ניי־לייזענע קומענדען פרייטאָג אויפ־איהר הויפּט ראָליע אַלס די אידע־מע.

א מואווי אי

דראמא א

"דער סטודענט פרינץ" — ר־סע וועלכע איז פרייטאָג אין שבת געפיהרט געוואָרען אין סטענדערד־טער — איז אָנגערופען געוואָרען פּראָגראַם אַלס א ראָמאַנטישע קאָ־

דער אמת אָבער איז אז עס געקאָנט זיין א דראַמע, און אפילו־טע דראַמע — ווען עס וואָלט ניט וואַנדערלעך געוואָרען אין א פאַרט.

"דער סטודענט פרינץ" איז א פּיעסע און עס איז צו זעהן אז דע־פאַסער האָט ניט אין זינען געהאַ־פאַרוואַנדלען עס אין א "ראָמאַ־קאָמעדיע" אזוי ווי עס איז א נאָ־געבען געוואָרען ביי אונז.

וואַרים ווען ניט דאָס ביסעל מאַכערײַ פון די "קאָמישע פ־רחמנא לצלן... וואָלטען מיר געה־פּולשטענדיג בילד וועגען אן ענין, איז אידען זעהר וועניג באַקאַנט.

דאָס איז א חסרון נומער אײַ־שבת'דיגע פאַרשטעלונג האָט אָבע־האָט נאָך א חסרון. וועלכער א־זיין געוויכט פונקט אזוי באַדײַט־דער ערשטער.

דער צווײַטער חסרון באַשט־

דייל

קאָ

עקס־לאַקס קומט אָפּ

(פעליעטאָן)

שמיל און וואַרים

פון מ. אינדראַטץ.

עקאָנאָמיסטען

(טעגליכע שמועסען)
פון יצחקי

דאָס וואָרט האָבען היינט די עקאָ־נאָמיסטען.

פון אַלע טײַלען פון דער וועלט קו־מען זיי מיט פאַראויסזאָגונגען און הבטחות, און דאָס פאָלק — דאָס אויסגע־מאַטערטע פאָלק איבער די פאַרשיעדענע "קרעשען" און איבער דעם לאַנגען "דרי־פּרעשאָן", דאָס פאָלק וועלכעס גאָרט נאָך א וואָרט פון האָפענונג און גלויבען — אָט דאָס דאָזיגע פאָלק האַלט אָפען מויל און אויערען און שליינט ממש אַלע נאָ־ריקייטען און אַלע שטות'עריין וועל־בע ווערען אַרויסגעזאָגט פון איינעם אָדער א צווייטען עקאָנאָמיסט, בנוגע דעם איצ־טיגען אלוועלטליכען קריזיס.

סטואַרט טשיינס איז א באַרימטער עקאָנאָמיסט און פּראָפעסאָר פון עקאָנאָ־מיקס אינ'ם פענסילוויינער אוניווערזי־טעט; ראַדזשער וו. באַבסאָן איז איינער פון די אָנגעזעהענסטע עקאָנאָמיסטען אין די פאַראײַנינגטע שטאַטען. ער איז עס דער זעלבער, וועלכער האָט פאַראויסגעזאָגט דעם וואָל סטריט קראַך אין 1929; דר. ערנסט מ. פּעטערסאָן איז א באַרימטער אמעריקאַנער געלערנטער פון פילאָזאָ־פיע, און א צאָהל אַנדערע זענען, אין פאַרלויף פון די לעצטע וואָכען אַרויסגע־קומען מיט פאַראויסזאָגונגען וועגען דער נאָהענטער אָדער ווייטער צוקונפט.

* * *

איך ווייס ניט ווי איהר, נאָר איך האָב קיינמאָל ניט געהאַט קיין איבערגעגען צוטרוי אין מענשען, וועלכע זענען גע־בענשט געווען מיט א "ווייטען קוק" און האָבען געקאָנט זעהן "וואָס עס וועט גע־בוירען ווערען אין דער צוקונפט".

דעם דאָזיגען אונגלויבען אין די מענ־שען מיט א "ווייטען קוק" האָב איך גע־רנש'ט נאָך פון דער אַלטער היים.

געדענקט איהר דאָך, מסתמא, דאָס מעשה'לע וועגען יענע צוויי חסידים, וועל־כע זענען געווען אָנהענענער פון צוויי באַ־זונדערע "גוטע אידען". האָבען זיי זיך אמאָל צוזאַמענערט וועגען דער גרויסקייט פון זייערע רביים. עס איז געווען די פראַגע ווער פון זיי איז גרעסער.

באַרימט זיך איינער, אז זיין רבי איז גרעסער, ווײַל ער קאָן העלפען עקרות. מאַכט פון איהם אָבער דער צווייטער חסיד דאָס גרעסטע געלעגענהייט אין דער־צעהלט איהם אז זיין רבי האָט אמאָל גע־זעהן זיצענדיג ביי זיך א אין צימער ווי א דערבייאיג שטערטעל ברענט.

— אָבער דאָס שטערטעל האָט דאָך אַר ניט אָפּגעברענט — פאָלט איהם אריין דער צווייטער אין די רייד.

— דאָס מאַכט ניט אויס, אָבער מען מוז דאָך מודה זיין, אז א ווייטען קוק האָט מ י י ן רבי יא . . .

* * *

אָט פון וואַנען עס שטאַמט מיין אונגלויבען אין די מענשען מיט "א ווי־טען קוק". איך גלויב זיי ניט, די דאָזיגע "אייראָפּעיִשע־אַמעריקאַנער" - מענשען, ווײַל זעהר זעהר זעלטען ווערט זייערע א פאַראויס־זאָגונג פאַרווירקליכט.

פּראָפעסאָר טשיינס פונ'ם פענסילוויי־ניער אוניווערזיטעט האָט נאָר־וואָס אַרויס־געגעבען א בוך מיט'ן נאָמען "אויב אַף די ריפּרעשאָן ענד עפּטער" (וואָס וועט זיין נאָכדעם ווי די איצטיגע דעפּרעסיע וועט פאַראיבער).

פאַרמעסט זיך דער פּראָפעסאָר צו פאַראויסזאָגען וואָס פאר א פּנים אונזער וועלטעל וועט האָבען אין יאָהר 1940, בלויז אן ערך 8 יאָהר פון היינט.

און דער עקאָנאָמיסט באַבסאָן פון וועלסלי היל, מאַסס., פּרובירט עס אויך אן אַנ־דער אופן.

זאָגט אונז פּראָפעסאָר פּראָפעסאָר טשיינס, אז מיר וועלען זיך צוריקקערען צו דער פאַרצייטיגער וואַרשטאַט־סיס־טעם ווי זי האָט עקזיסטירט איידער די מאַשיניזאַציע עפּאָכע פון אונזער היינטי־גער צײַט אין ענטשטאַנען.

זיין בוך איז אָנגעפּיקעוועט מיט אזעלכע פאַראויסזאָגונגען. ער בויט די דאָזיגע פאַראויסזאָגונג זיינע אויפ'ן גרונט וואָס די מענשהייט איז שוין מיער פון דער מאַשיניזאַציע.

און באַבסאָן גלויבט, אז די וועלט וועט דוקא געהאָלפען ווערען אָהן דעם "צוריק־צום־וואַרשטאַט־רעצעפּט, נאָר אז אן אויפשוואונג איז אונפאַרמיידליך אין דער נאָר נאָהענטער צוקונפט. ער שטיצט זיך מיט זיין פאַראויסזאָגונג אויפ'ן גרונט, וואָס ער האָט פאַראויסגעזעהן און געטראַ־פען וועגען דעם וואָל סטריט קראַך פון 1929.

דערפאַר איז שוין אָבער פיעל פראַק־טישער דר. פּעטערסאָן, וועלכער זאָגט, אז כל־זמן אמעריקע וועט ניט אָפּווישען אין גאַנצען די מלחמה־חובות, וועט די וועלט — אייראָפּע איבערהויפּט — בשום אופן ניט קאָנען קומען צו־זיך.

מערקווירדיגער אָבער פון אַלע פאַר־אויסזאָגונגען איז די מיינונג פון פּראָפע־סאָר טשיינס, וועלכער גלויבט הפנים, אז מען קען א זיינער מאַכען געהן צוריק, אנשטאָט פאָראויס . . .

דאָס וואָרט האָבען היינט די עקאָ־נאָמיסטען.

פון אַלע טײַלען פון דער וועלט קו־מען זיי מיט פאַראויסזאָגונגען און הבטחות, און דאָס פאָלק — דאָס אויסגע־מאַטערטע פאָלק איבער די פאַרשיעדענע "קרעשען" און איבער דעם לאַנגען "דרי־פּרעשאָן", דאָס פאָלק וועלכעס גאָרט נאָך א וואָרט פון האָפענונג און גלויבען — אָט דאָס דאָזיגע פאָלק האַלט אָפען מויל און אויערען און שליינט ממש אַלע נאָ־ריקייטען און אַלע שטות'עריין וועל־בע ווערען אַרויסגעזאָגט פון איינעם אָדער א צווייטען עקאָנאָמיסט, בנוגע דעם איצ־טיגען אלוועלטליכען קריזיס.

סטואַרט טשיינס איז א באַרימטער עקאָנאָמיסט און פּראָפעסאָר פון עקאָנאָ־מיקס אינ'ם פענסילוויינער אוניווערזי־טעט; ראַדזשער וו. באַבסאָן איז איינער פון די אָנגעזעהענסטע עקאָנאָמיסטען אין די פאַראײַנינגטע שטאַטען. ער איז עס דער זעלבער, וועלכער האָט פּראָאויסגעזאָגט דעם וואָל סטריט קראַך אין 1929; דר. ערנסט מ. פּעטערסאָן איז א באַרימטער אמעריקאַנער געלערנטער פון פילאָזאָ־פיע, און א צאָהל אַנדערע זענען, אין פאַרלויף פון די לעצטע וואָכען אַרויסגע־קומען מיט פּראָאויסזאָגונגען וועגען דער נאָהענטער אָדער ווייטער צוקונפט.

* * *

דערפאַר איז שוין אָבער פיעל פּראַק־טישער דר. פּעטערסאָן, וועלכער זאָגט, אז כל־זמן אמעריקע וועט ניט אָפּווישען אין גאַנצען די מלחמה־חובות, וועט די וועלט — אייראָפּע איבערהויפּט — בשום אופן ניט קאָנען קומען צו־זיך.

מערקווירדיגער אָבער פון אַלע פאַר־אויסזאָגונגען איז די מיינונג פון פּראָפע־סאָר טשיינס, וועלכער גלויבט הפנים, אז מען קען א זיינער מאַכען געהן צוריק, אנשטאָט פאָראויס . . .

אַן אינגלויבליכע געשיכטע מיט אַן אַלטען אידען

א קראַקאָווער פּוילישע צייטונג דער־צעהלט:

אין קרעמענעיע איז געווען באַקאַנט דער שוסטער סענדער. מיט א יאָהר צו־ריק האָט איהם די אידישע גמינע איינ־גערעדענט אין א מושב זקנים. דאָרטען האָט דער אַלטער שוסטער ממש אָפּגע־לעבט. ער האָט אָבער אָנגעהויבען אריינ־זאָגען די מיטגלידער פון דער פאַרוואַל־טונג אזוי, אז יענע איז ביטער געוואָרען אין מויל. די מיטגלידער פון דער פאַר־וואַלטונג האָבען דאַן באַשלאָסען, אז סענ־דער מוז שטאַרבען. אָבער וואָס טוט מעי, אז יענער האָט בכלל ניט געהאַט קיין חשק זיך צו שיידען מיט דער וועלט. די פאַרוואַלטונג האָט דאַן באַשלאָסען אויפסיהרען איהר פּלאַן מיט גוואַלד. מען האָט דעם צובונטעוועטען שוסטער, וועל־כער האָט אומעטום אריינגעוואָרפען זיי־נע דריי גראָשען, איינגעשלאָסען אין מתים־שטיצעל.

עטליכע טעג האָט דער אַלטער שוסטער פאַרבראַכט אין מתים־שטיבעל. יעדען טאָג פלעגען צו איהם אַראָפּקומען עטליכע מיטגלידער זיך דערוויסען, צי ער לעבט נאָך. אָבער דער אַלטער האָט זיך פאַר'עקשנ'ט און בשום אופן זיך ניט געוואָלט אונטערגעבען. ווער ווייסט, מיט וואָס די זאַך וואָלט זיך געענדיגט, ווען ניט דאָס. וואָס א קרוב פון אמעריקע האָט איהם פּלוצלינג אַראָפּגעשיקט עט־ליכע צעהנדליג דאָלאַר. מען האָט איהם דאַן מוחל געווען, אַרויסגעפיהרט פון מתים שטיבעל און איהם צוריק אָנגענו־מען אין מושב זקנים.

(איטא).

אַן אינגלויבליכע געשיכטע מיט אַן אַלטען אידען

(פעליעטאָן)

פון מ. אינדראַטץ.

הכלל, רבותי, עס ווערט אומעטיג.

געווען א צייט און גאָר ניט לאַנג צו־ריק, ווען אין אונזער אידיש אמעריקע־נעם וועלטעל האָט זיך אביסעל אויף אַן אַנ־דער אופן.

זאָגט אונז פּראָאויס פּראָפעסאָר טשיינס, אז מיר וועלען זיך צוריקקערען צו דער פאַרצייטיגער וואַרשטאַט־סיס־טעם ווי זי האָט עקזיסטירט איידער די מאַשיניזאַציע עפּאָכע פון אונזער היינטי־גער צײַט איז ענטשטאַנען.

זיין בוך איז אָנגעפּיקעוועט מיט אזעלכע פּראָאויסזאָגונגען. ער בויט די דאָזיגע פּראָאויסזאָגונג זיינע אויפ'ן גרונט וואָס די מענשהייט איז שוין מיער פון דער מאַשיניזאַציע.

און באַבסאָן גלויבט, אז די וועלט וועט דוקא געהאָלפען ווערען אָהן דעם "צוריק־צום־וואַרשטאַט־רעצעפּט, נאָר אז אן אויפשוואונג איז אונפאַרמיידליך אין דער נאָר נאָהענטער צוקונפט. ער שטיצט זיך מיט זיין פּראָאויסזאָגונג אויפ'ן גרונט, וואָס ער האָט פּראָאויסגעזעהן און געטראַ־פען וועגען דעם וואָל סטריט קראַך פון 1929.

דערפאַר איז שוין אָבער פיעל פּראַק־טישער דר. פּעטערסאָן, וועלכער זאָגט, אז כל־זמן אמעריקע וועט ניט אָפּווישען אין גאַנצען די מלחמה־חובות, וועט די וועלט — אייראָפּע איבערהויפּט — בשום אופן ניט קאָנען קומען צו־זיך.

מערקווירדיגער אָבער פון אַלע פּראָ־אויסזאָגונגען איז די מיינונג פון פּראָפע־סאָר טשיינס, וועלכער גלויבט הפנים, אז מען קען א זיינער מאַכען געהן צוריק, אנשטאָט פּראָאויס . . .

„אידישע אנטיסעמיטן" מאַכען יד אחת מיט לאַטווישע נאַציאָנאַליסטן

ליבאַוויטשער רבי זיך אָפּגעזאָגט אויפצונעהמען דעם פיהרער פון די לאַטווישע נאַציאָנאַליסטען. פון ה. שער.

מיט עטליכע יאָהר צוריק האָט אין לעטלאַנד זיך געגרינדעט אן אַרגאַניזאַציע אונטערען נאָמען "לעטישער נאַציאָנאַלער קלוב", פון דעסזעלבּיגען מין, וואָס די היטלער אָרגאַניזאַציע אין דײַטשלאַנד, קוויסטען אין רומעניען, דער "אײַזערנער וואָלף" אין ליטע א. א. וו. פאר זיין ציעל האָט ער פּראָקלאַמירט לעטלאַנד'ס "באַ־פרײַאונג" פון אידישען און קאָמוניסטי־שען יאָך. זיינע פיהרער זיינען באַשטאַנען פון נאַציאָנאַליסטישע סטודענטען. נאָר אינגיכען איז די אַרגאַניזאַציע געוואָרען פּאָפּולער געוואָרען אין דער לאַטווישער געזעלשאַפט.

איהרע אָנפיהרער האָבען פאַרשטאַ־נען אַרײַנצוציהען אין זײַער סביבה אנגע־זעהענע לאַטווישע פערזענלעכקייטען, און די אַרגאַניזאַציע איז געוואָקסען ניט פון טאָג, נאָר פון שעה.

א באַזונדערע אונטערשטיצונג, ניט נאָר א מאָראַלישע, נאָר אויך א מאַטעריע־לע האָט די נײַע אַרגאַניזאַציע באַקומען ביי די לאַטווישע סוחרים און אינדוסטריע־לער, וועלכע האָבען אין איהר דערפיהלט א מעכ